

ANTROJI DALIS

D R A U G A S

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1988 m. balandžio mėn. 30 d. / April 30, 1988 Nr. 85(17)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Istorijos studentų klausimai ir istorikų atsakymai

Besiklausant oficialių debatų Lietuvos spaudoje, iš jų savaip – gražiai ir liūdnai – išsiskiria Vilniaus universiteto istorijos studentų balsas. Pernai Eligijus Raila pasakojo, kaip jaunoji karta tolsta nuo savo gimtinės istorijos ir kaip vyresnioji karta, augusi „deformuoto socializmo“ sąlygomis, neretai pateikdavo „visiškai iškreiptą istorinį vaizdą“; ir kaip „gerbiama pedagogai“ reaguodavo į mokinius, kurie užduodavo nestandartinius „slidžius“ klausimus (*Literatūra ir menas*, 1987.IX.17). Šiame istorijos fakulteto antrojo kuro studentė Aušrinė Pečiuraitė klausia, „ka daryti mums – paprastiems studentėliams“, kuriuos supa istorijos „baltos dėmės“ ir iš nutylėjimų suklūjanti vadovėliai. „Taip, visi mes žinom“, priduria ji, „kad buvo buržuazinė Lietuva, vadinta nepriklausoma. Su ja susijusi ir data, paženklinta vasario 16-ąją“ (*Literatūra ir menas*, 1988.I.30).

Į Pečiuraitės klausimus tame pačiame *Literatūros ir meno* numeryje atsakė istorijos profesorius Bronius Vaitkevičius. Ar jo išvedžiojimai patenkins ją, visą galvojančią Lietuvos jaunimą? Užuot pasidžiaugęs studentės intelektualiniu ir moraliniu nerimu, profesorius nepatenkintas. „Laiške“, rašo jis, „jaučiamas tam tikras blaskymasis, amžinai nepatenkintųjų tonas, nihilizmo apraiškos“. Tos neigiamybės profesorius sieja su kitais jo jaučiamais pavojais: „Prasikiša mėginimai įvilti faktus į tariamo moksliskumo apvalkalą... Imami piršti ne klasiniai (jie susiaurina istorijos proceso supratimą), o tautiniai istorijos reiškiniai vertinimo kriterijai“.

Kaipgi nesimpatizuoti profesorui. Tokia pavojinga padėtis! Ir koks tų lietuvių intelektualų jūžulmas – kaip jie drįsta būti nepatenkinti marksizmo-leninizmo monopolio istorijos moksle! Ir reikalauja tikro moksliskumo!

Profesorius Vaitkevičius jaunai studentei nušviečia seną Lietuvos istoriją. Pacitavęs Vasario 16-tosios aktą, jis aiškina, jog tas aktas atspindėjo siekimą kurti „buržuazinį nacionalinį valstybingumą, buržuazinę Lietuvos valstybę“. Visai kitoks buvęs 1918 gruodžio 16 d. manifestas, nes jis paskelbęs „suverenios Lietuvos Tarybų valstybės“ sukūrimą. Kuo ši „demokratizacijos“ laikotarpio paskelbta interpretacija skiriasi nuo Stalino laikais privalomo istorijos aiškinimo? Atsakymas – niekuo. Operuojama ne faktais ir mokslinė analize, o magiškomis formulėmis. 1918 metų vasario 16 d. įkurtos Lietuvos valstybės autentiškas suverenumas nėra suverenumas, nes jis „buržuazinis“; priklausomybė totalitarinei imperijai reiškia tikrą „suverenumą“, nes imperija „tarybinė“!

Kokio atsakymo lietuvių studentai susilaukia į klausimus apie Molotovo-Ribbentropo paktą ir jo slapčius protokolus? „Šie dokumentai Tarybų Sąjungoje nepaskelbti“, rašo profesorius Vaitkevičius, „vadinasi, iki galo neišspręstas jų autentiškumo klausimas“. Ir čia, kaip nuo pačios slapčių protokolų pasirašymo dienos, tebegalioja senas bolševikinis dėsnis: kas neparanku Maskvos valdžiai, tas neautentiškas. Nors nepriklausomi pasaulio istorikai jau seniai patvirtino protokolų autentiškumą, sovietinės vyriausybės leidiniuose ir dokumentuose rinkiniuose tie protokolai neegzistuoja. Lenkų ir kitų satelitinčių šalių istorikams bei žurnalistams buvo uždrausta jiems gerai žinomus protokolus minėti, nors privačiuose pokalbiuose sovietiniai atstovai ne neigėdavo jų egzistencijos. Praėjusių metų rugpjūčio mėnesį aukštą latvių kompartijos pareigūnas Janis Britans aiškino užsienio korespondentams, jog protokolai nebuvo išspausdinti Sovietų Sąjungoje, nes Maskvos užsienio reikalų ministerijoje esą nesugebama atrasti jų teksto... Ar patikės studentai Vaitkevičiaus tvirtinimu, kad šie nepaskelbti dokumentai „...iš principo nieko nauja neduoda moksliskai vertinant Nepuolimo sutartį“? Juk Paktas ir protokolai buvo naujosios „tarybinės“ imperijos charta. „Mielasidringas“ Vilniaus gražinimas Lietuvai, sovietinių dalinių įvedimas, ultimatai, karinė agresija, tariamos „liaudies vyriausybės“ sudarymas, rinkimų farsas, Lietuvos įjungimas į Sovietų Sąjungą – visa tai jau buvo suplanuota ir Paktu bei protokolais užantspauduota. Tie protokolai tebėra Maskvos valdžios Lietuvoje „teisinių“ pagrindas. Ir

Kaišiadorių vyskupija ir pabaigtuvių vainikas

JURGIS GLIAUDA

Bronius Kviklys. KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJA. „Lietuvos bažnyčių“ VI tomas. Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1987. Spausdino Mykolas Morkūno spaustuvė Chicagoje. 608 psl. Kaina – 23 dol. Gaunama „Drauge“.

Prasmingas ir dailus buvo Lietuvoje paprotys darbą laukuose baigus supinti pabaigtuvių vainiką. Tegu vainikas išdidiu ir simboliškai apreiškia apylinkei: padarėme, nugalėjome! Juk dar antikos sporte vainikas reiškė pergalę.

Derlių sutvarkę turėjo teisę puošti pergalės vainiku. Ir namų pastatę, lietuviai kėlė į dangų žaliąjį statybos pabaigos skelbėją. Težino visas pasaulis: sienos surestos, stogas uždengtas, visos smulkmenos savo vietose: pergalė!

Šiomis dienomis pabaigtuvių vainiką išdidiu kelia Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla ir gausūs „Lietuvos bažnyčių“ knyginės serijos bendradarbiai, ir šio epochinio kultūrinio darbo įkvėpąs redaktorius Bronius Kviklys. Finalinis serijos tomas *Kaišiadorių vyskupija* apleidžia knygrišką ir pakeliui į prenumeratorių bibliotekas. Pergalė!

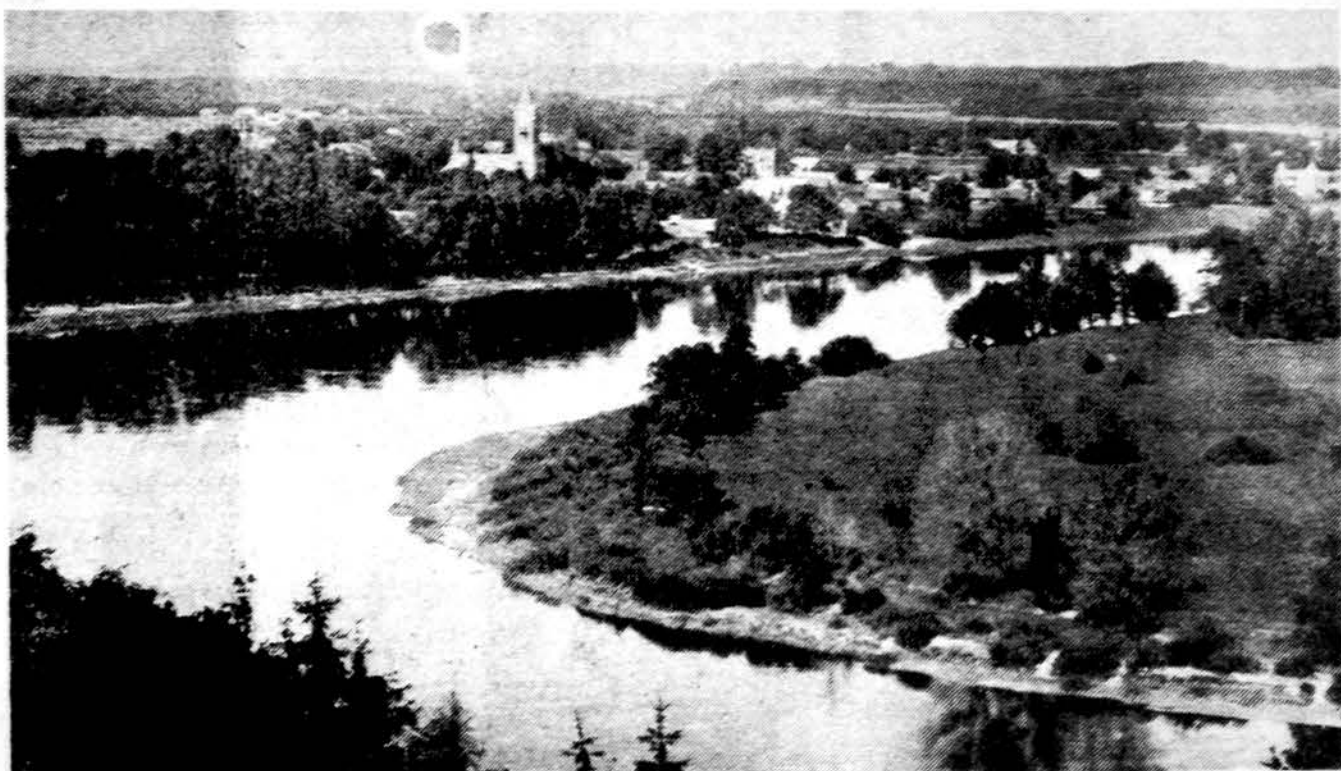
Grandiozinis sumanymas išleisti enciklopedinių Lietuvos bažnyčių albumų seriją, mobilizavus bendradarbių pasiaukojimą, erudiciją ir sudėtą leidybai kapitalą, tapo kūnu. Pasiektas stambus kultūrinis laimėjimas. Išeiviskos buities sąlygomis, už kelių tūkstančių mylių nuo Lietuvos bažnyčių šventorių sienų, taip gi vaizdžiai, taip išsamiškai Lietuvos bažnyčios išliko šios knyginės serijos puslapiuose.

„Labai apgailestauju, kad siauresnės apimties išėjo pirmas tomas, *Telšių vyskupija*“, pažymi Bronius Kviklys (p. 601). „Tai atsitiko todėl, kad keli telšiškiai kunigai išėję, gavę iš savo konfratų Lietuvoje nemažą bažnyčios fotografijų, buvo sumanę išleisti tiktai jos albumą. Bet jiems teko derintis su mano planais“...

Dramatiškas susidūrimas, kur temos visuotinis nuveikė lokalinę nostalgiją, galbūt pastūmėjo ir visos *Lietuvos bažnyčių* serijos pasirodymą. Serijos temos visuotinumas patraukė daug žinovų ir ekspertų pasiaukojančiai talkinti redaktoriui. Nejuokiomis atėjo ir stambi finansinė talka. Serijos leidiniai emė rodytis vis stambėdytomis spalvomis!

Ar tokie pratimai verti ir „marksistinio istorijos metodo“ vardo? Šiuo metodu naudodamiesi, daugelis istorikų yra parašę vertingų darbų. Čekų, jugoslavų ir italų marksistai yra paskelbę labai kritiškas sovietinės santvarkos ir Maskvos imperijos studijas. Jaunieji Lietuvos istorikai ir istorijos studentai, be abejo, žino, kad marksizmas tėra vienas iš daugelio istorijos tyrimo metodų. Jie supranta, kad tikras istorijos pažinimas teįmanomas plūralistinėje visuomenėje, kur galima naudotis įvairiomis perspektyvomis. Ir jiems nereikia aiškinti, kad monolitine ideologija paremtoje santvarkoje ir geriausių norų kupini istorikai tegali skelbti tai, ką jiems leidžia skelbti lietuvių tautos nerinkti valdovai, savanoriškai nepasirinktos ideologijos sargai, kuriems visų pirma rūpi ne lietuvių tautos gyvybiniai reikalai, o imperijos galybė ir tęstinumas. Tokioje santvarkoje esminiai klausimai apie imperijos pagrindus ir tariamo „socializmo“ esmę visada liks aptverti tabu tvora.

Lietuvos istorijos studentai mandagiai prašo „duonos“ – oficialieji istorikai, tie patys anksčiau „slidžių klausimų“ nemėgę „gerbiama pedagogai“, jiems pakiša tą patį, „perestroikos“ kaspineliais papuoštą, totalitarinį akmenį.

Nemunas prie Birštono Nepriklausomybės metais. (Iš Broniaus Kviklio „Lietuvos bažnyčių“ VI tomo.)

tuos bažnyčių šventorių sienų, taip gi vaizdžiai, taip išsamiškai Lietuvos bažnyčios išliko šios knyginės serijos puslapiuose.

„Labai apgailestauju, kad siauresnės apimties išėjo pirmas tomas, *Telšių vyskupija*“, pažymi Bronius Kviklys (p. 601). „Tai atsitiko todėl, kad keli telšiškiai kunigai išėję, gavę iš savo konfratų Lietuvoje nemažą bažnyčios fotografijų, buvo sumanę išleisti tiktai jos albumą. Bet jiems teko derintis su mano planais“...

Dramatiškas susidūrimas, kur temos visuotinis nuveikė lokalinę nostalgiją, galbūt pastūmėjo ir visos *Lietuvos bažnyčių* serijos pasirodymą. Serijos temos visuotinumas patraukė daug žinovų ir ekspertų pasiaukojančiai talkinti redaktoriui. Nejuokiomis atėjo ir stambi finansinė talka. Serijos leidiniai emė rodytis vis stambėdytomis spalvomis!

Ar tokie pratimai verti ir „marksistinio istorijos metodo“ vardo? Šiuo metodu naudodamiesi, daugelis istorikų yra parašę vertingų darbų. Čekų, jugoslavų ir italų marksistai yra paskelbę labai kritiškas sovietinės santvarkos ir Maskvos imperijos studijas. Jaunieji Lietuvos istorikai ir istorijos studentai, be abejo, žino, kad marksizmas tėra vienas iš daugelio istorijos tyrimo metodų. Jie supranta, kad tikras istorijos pažinimas teįmanomas plūralistinėje visuomenėje, kur galima naudotis įvairiomis perspektyvomis. Ir jiems nereikia aiškinti, kad monolitine ideologija paremtoje santvarkoje ir geriausių norų kupini istorikai tegali skelbti tai, ką jiems leidžia skelbti lietuvių tautos nerinkti valdovai, savanoriškai nepasirinktos ideologijos sargai, kuriems visų pirma rūpi ne lietuvių tautos gyvybiniai reikalai, o imperijos galybė ir tęstinumas. Tokioje santvarkoje esminiai klausimai apie imperijos pagrindus ir tariamo „socializmo“ esmę visada liks aptverti tabu tvora.

Lietuvos istorijos studentai mandagiai prašo „duonos“ – oficialieji istorikai, tie patys anksčiau „slidžių klausimų“ nemėgę „gerbiama pedagogai“, jiems pakiša tą patį, „perestroikos“ kaspineliais papuoštą, totalitarinį akmenį.

juos bažnyčių šventorių sienų, taip gi vaizdžiai, taip išsamiškai Lietuvos bažnyčios išliko šios knyginės serijos puslapiuose.

„Labai apgailestauju, kad siauresnės apimties išėjo pirmas tomas, *Telšių vyskupija*“, pažymi Bronius Kviklys (p. 601). „Tai atsitiko todėl, kad keli telšiškiai kunigai išėję, gavę iš savo konfratų Lietuvoje nemažą bažnyčios fotografijų, buvo sumanę išleisti tiktai jos albumą. Bet jiems teko derintis su mano planais“...

Dramatiškas susidūrimas, kur temos visuotinis nuveikė lokalinę nostalgiją, galbūt pastūmėjo ir visos *Lietuvos bažnyčių* serijos pasirodymą. Serijos temos visuotinumas patraukė daug žinovų ir ekspertų pasiaukojančiai talkinti redaktoriui. Nejuokiomis atėjo ir stambi finansinė talka. Serijos leidiniai emė rodytis vis stambėdytomis spalvomis!

Ar tokie pratimai verti ir „marksistinio istorijos metodo“ vardo? Šiuo metodu naudodamiesi, daugelis istorikų yra parašę vertingų darbų. Čekų, jugoslavų ir italų marksistai yra paskelbę labai kritiškas sovietinės santvarkos ir Maskvos imperijos studijas. Jaunieji Lietuvos istorikai ir istorijos studentai, be abejo, žino, kad marksizmas tėra vienas iš daugelio istorijos tyrimo metodų. Jie supranta, kad tikras istorijos pažinimas teįmanomas plūralistinėje visuomenėje, kur galima naudotis įvairiomis perspektyvomis. Ir jiems nereikia aiškinti, kad monolitine ideologija paremtoje santvarkoje ir geriausių norų kupini istorikai tegali skelbti tai, ką jiems leidžia skelbti lietuvių tautos nerinkti valdovai, savanoriškai nepasirinktos ideologijos sargai, kuriems visų pirma rūpi ne lietuvių tautos gyvybiniai reikalai, o imperijos galybė ir tęstinumas. Tokioje santvarkoje esminiai klausimai apie imperijos pagrindus ir tariamo „socializmo“ esmę visada liks aptverti tabu tvora.

Lietuvos istorijos studentai mandagiai prašo „duonos“ – oficialieji istorikai, tie patys anksčiau „slidžių klausimų“ nemėgę „gerbiama pedagogai“, jiems pakiša tą patį, „perestroikos“ kaspineliais papuoštą, totalitarinį akmenį.

tiktai du vyskupas – Juozapas Kukta ir Teofilij Matulionis. Okupacinio režimo teroras trukdė vyskupinio įpėdinio parinkimą. Veikia slogus nurodymas: ne valdyti, bet administruoti. Daug šaunių vyskupijos dvasininkų sudarė vyskupijos intelekto branduolį. Vyskupijos dvasininkų martirologijos sąrašas rodo, kokiomis sąlygomis augo ir tvirtėjo 1926 metais įsteigtoji vyskupija.

Finalinis serijos tomas *Kaišiadorių vyskupija* turi 608 puslapius, nes knygoje įdėti ankstesniųjų tomų papildymai ir patikslinimai. Taip pat įdėti įvairūs vardynai, kurie apima šimtus vardų; stebina šaltinių gausa. Kai kurie šaltiniai yra unikalūs.

Autorius dėsto apie estetinius jausmus, išgyvenimus bažnyčia belankant. Tiekgi daug bažnyčioje meno: skulptūrų, dailės,

Kaišiadorių vyskupijai skirtas tomas dedikuotas su martirologiniu akcentu: „Šį veikalą skiriamame Lietuvos dvasininkams bei tikintiesiems, nuejusiems ir tebeinančioms Kristaus Golgotos kelią“.

Pergalės atodūsiu dvelkia į mus redaktoriaus – autoriaus įvadinio žodžio sakiniai: „Pateikdamas skaitytojams paskutinį *Lietuvos bažnyčių* tomą, autorius džiaugiasi galėjęs įvykdyti okup. Lietuvos ir išeivijos lietuvių tikinčiųjų prašymą šias knygas paruošti ir suorganizuoti jų išleidimą“ (p. 7).

Savo užbaigos žodyje (p. 600), atskleidždamas giliausius idėjinius šios serijos akstus, Bronius Kviklys lyriškai kalba apie lietuviškos gyvenvietės peizažą: „Bandykime bent mintimi nukeliauti į mūsų bei tėvų žemę Lietuvą, pajusti jos praeitį ir dabartį. Kai stengsimės atgauti mūsų gimtojo miestelio ar bažnytkaimio vaizdą, prieš mūsų akis pirmiausia iškils ne kas kita, kaip nuo kitų pastatų stogų aukštai iškils ir juos dažnai keliskart pralenkias bažnyčios ar bažnytelės bokštai ar bokštai. Ir tai visuotinis reiškinys. Bažnyčia lietuviams buvo ypatinga vieta. Čia jie kiekvieną šventadienį rinkdavosi, kad sustiprėtų dvasia, išgirstų Dievo žodį, pagaliau sužinoti, kas apylinkėje ir pasaulyje vyksta. Čia vyko svarbiausi jų gyvenimo įvykiai: krikštas, vestuvės, suituoktuvės, pagaliau iš čia palydėti į amžino poilsio vietą“.

Autorius dėsto apie estetinius jausmus, išgyvenimus bažnyčia belankant. Tiekgi daug bažnyčioje meno: skulptūrų, dailės,

(Nukelta į 2 psl.)

Merkėnės parapijos bažnyčia. (Iš Broniaus Kviklio „Lietuvos bažnyčių“ VI tomo.)

Šiame numeryje:

Pavojinga Lietuvos istorija • Broniaus Kviklio „Lietuvos bažnyčių“ paskutinis tomas • PEN Klubas gina Iešmantą • Dariaus Lapinsko nauja opera • Petro Melniko eilėraščiai • Chicago teatrose • Zitės Sodeikienės ir Ados Sutkuvienės paroda • Nauji leidiniai

Kaišiadorių vyskupija ir pabaigtuvių vainikas

(Atkelta iš 1 psl.)

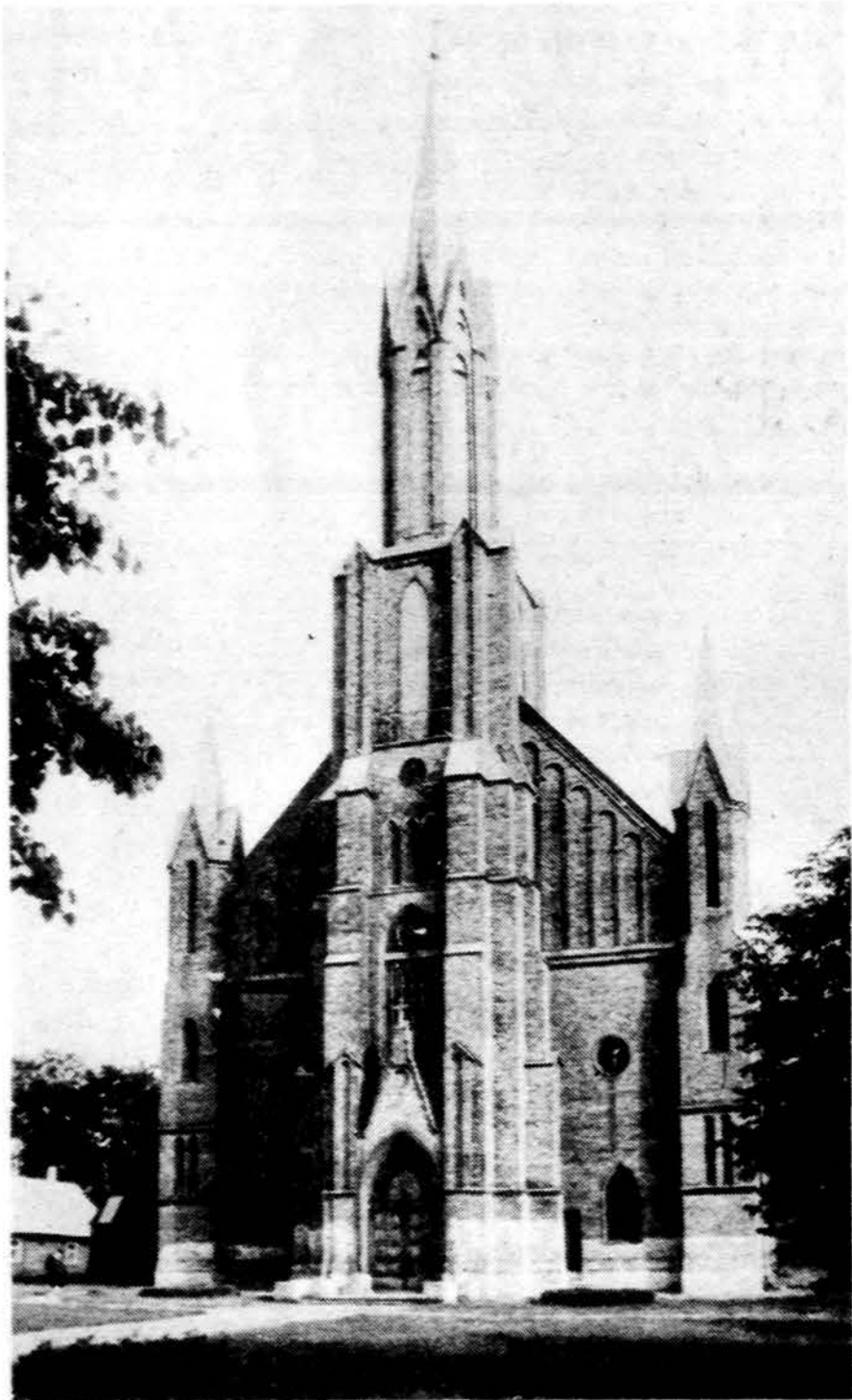
muzikos, giesmių, dailaus žodžio kaskadų. Bažnyčia teikė grožio. Bažnyčia buvo ir tebesanti ta vieta, kur žmogus brendo ir dvasiškai turtėjo.

Lietuvos bažnyčių seriją sudaro septyni enciklopediniai foliantai. Tai bažnyčių, koplyčių, šventorių vartų ir varpinių paradų. Šventųjų vietų perspektyva nuo dabar sukoncentruota šioje serijoje tartum mirazų reginys padangėje. Tema didžiulė ir rodinga. Nenuostabu, kad pastatų fasadai ir interjerų dviasia kelia religinius jausmus, lyg galinga talka lietuviško religinio pagrindžio karius tėvynėje. Ir serijos pabaigtuvių vainikas įtaigiai ženklina: nuo dabar prasideda išsamesnės ir reališkesnės informacijos laikotarpis. Nuo dabar kiekvienas žino daugiau apie Lietuvos bažnyčių atsiradimą ir jų evoliuciją. Tai siekia, kaip žinia, kiekviena mokykla ir kiekviena enciklopedija. Tokion mokslinės veiklos rubrikon skirtinga ši Lietuvos bažnyčių serija. Stebime tą šviesų faktą ir jam nusilenkiame.

Lietuvos bažnyčių serija rodėsi periodiška – kas metai tomas! Bet Vilniaus arkivyskupijai, dėl medžiagos gausos, buvo paskirtas papildomas tomas. Todėl Kaišiadorių vyskupija sudėta septyni tomo serijos knygoje.

Šis, Kaišiadorių vyskupijos tomas skelbiamas medžiagos išdėstymu beveik nesiskiria nuo ankstesniųjų tomo sistemų. Neprailgusi vyskupijos istorija su kaupu prisotinta tautinių ir religinių kovų vargais. Ir galbūt ryškiausiai pasireiškė nutautinimo siuabas. Nesiliovė lenkinimo, rusinimo ir nudievinimo marai. Priešas keitė priešą, žiauriai nuokindamas lietuvių interesus. Visos politinės ir karinės okupacijų išmonės tebežėdžia lietuvių Kaišiadorių vyskupijos teritorijoje. Ši istorinė tragedija spindėte spindė knygos puslapiuose. Išskyla ryškieji ganytojai. Autorius nurodo jų kovos strategiją. Jaunoji vyskupija turi savo kankinių. „Bolševikų nužudyti kunigai“, pamini autorius. Ir eina pastraipa: „Kunigai, grižė iš lagerių“. Ir eina dar viena siaubinga pastraipa: „Keturiolika puslapių paskirta dvasininkų martirologijai. Tai senų krikščionių persekiojimų amžius.“

Per tris šimtus puslapių paskirta aprašyti vyskupijos bažnyčias, koplyčias ir religines pagarbos vietas, gausiausiai iliustruojant tekstą. Štai jų paradai alfabeto

Kaišiadorių vyskupijos katedra 1987 metais. (Iš Broniaus Kvickio „Lietuvos bažnyčių“ VI tomo.)

tvarka: Akmuo, Alytus I, Alovė, Aukštadvaris, Babriškės, Bagaslaviškis, Beizonis, Bijutiškės, Birštonas, Butrimonys, Čiobiškis, Darsuniškis, Daugai, Dabingiai, Dusmenys, Gegužinė, Galvoni, Joniškis, Kalviai, Kazokiškės, Kernavė, Kiaukliai, Kietaviškės, Kirdeikiai, Krikštėnė, Kirvonys, Kruonis, Kuktiškės, Labanoras, Merkinė, Molėtai, Musninkai, Nedzingė, Nemajūnai, Nemunaitis, Onušis, Palomenė, Papatčiai, Perloja, Pivašiūnai, Punia, Purnė, Ryliškiai, Rudeša, Saldutiškis, Semeliškės, Skudutiškis, Staklišės, Stirnia, Strėvininkai, Sugintai, Šešuolėliai, Širvintos, Užuguostis, Varėna I, Videnišiai, Viesos, Vievis, Vilūnai, Vytautas, Zibalai, Žasliai, Želva, Žiezmariai, Ziliniai ir Kaišiadorys.

Daug skaitytojų ras čia savo tėtiškes atvaizdą ir aprašus. Išvardiname tą ilgą sąrašą, norint parodyti, kad redaktoriui rūpėjo neprausti ir kukių vietovių, kurių istorija tačiau turi savo skonį ir savo spalvas. Visos vietovės toje pat rubrikoje: primus inter pares.

Jeigu reikėtų iš milžiniškos ma-

sės nuotraukų išsirinkti būdingiausią Kaišiadorių vyskupijos bažnyčią, koks gi būtų galvosūkis! Visi pastatai – ir puošniausieji, ir kukliausieji – paradišio rikiuote stovi prieš išvalgantį rinkėją. Dažniausiai idealiai įkūnytas supančio pastatų peizažo lyrymas. Tos vaizdo detalės: seni medžiai, laukų ir miškelių sąlytis bendroje pastorale. Svetimo stiliaus kolonados neturi lietuviškos puošmenos. Net lentinių sienų masyvai ir pridėtiniai inkrustacijų nevimas sudaro savo primityvizmą grožį savyje. Vadinamas pseudostilius, dėl aplinkos savitumo, jau autentiškas stilius!

Kai kuriems objektams paskirta daugiau nuotraukų. Ir graudu matyti naikinamus religinius pastatus, nes naikinamas grožis.

Naša igudusio žurnalisto ir atidadaus publicisto intucija serijos redaktoriaus Broniaus Kvickly liečia išskirtinius epizodus, naudoja žmonių atmintį užsilikusius pasakojimus, dialogus. Graudulys dažnai glūdi istorinių epizodų esmėje. Pavyzdžiui, Žemaitikmyje caro laikais neleido ats-

tatyti sudegusios bažnyčios ir žmonės pasiuntę delegaciją į Petrapilį, pas patį cesorių. Pagaliau jiems leido įžengti ir carūmus. Per tris kambarius delegatai ėjo keliaklupsti ir prašymą nešė pasakotojo dėdė, pasidėjęs ant galvos. Visi keliaklupsti prišiartino prie caro sosto... (perpasakota, p. 519).

Įdėjus į finalinį Kaišiadorių vyskupijos tomo patikslinimus ir pataisas, serijos duomenų aktualumas priderintas prie 1987 metų lygmenų. Su ta data dabar sinchronizuoti įvairūs sąrašai, rodyklės, bibliografiniai šaltiniai.

Rodinių pagrindą sudarė pastatų apsakymai, nurodant architektūrinės pastato savybes. Žinovo talka neišvengiama, ir dr. inž. Jurgis Gimbutas, kaip ir ankstyvesniuose tomuose, vaizdžiai pristatė architektūrinės pastato problemas. Išsamus architektūrinis terminų sąrašas (p. 558) padeda skaitytojui tiksliai ir giliau suprasti specifinius tekstus.

Serijos leidyklos vedėjas Petras Alekša, keldamas pabaigtuvių vainiką, leidyklos vardu dėkoja redaktoriui už jo pasiūlymą rūpestį ir visokeriopą pagalbą, leidžiant monumentalų leidinį. Jis dėkoja talkininkams ir rėmėjams, kurie prisidėjo prie leidybos piniginių aukomis (p. 603).

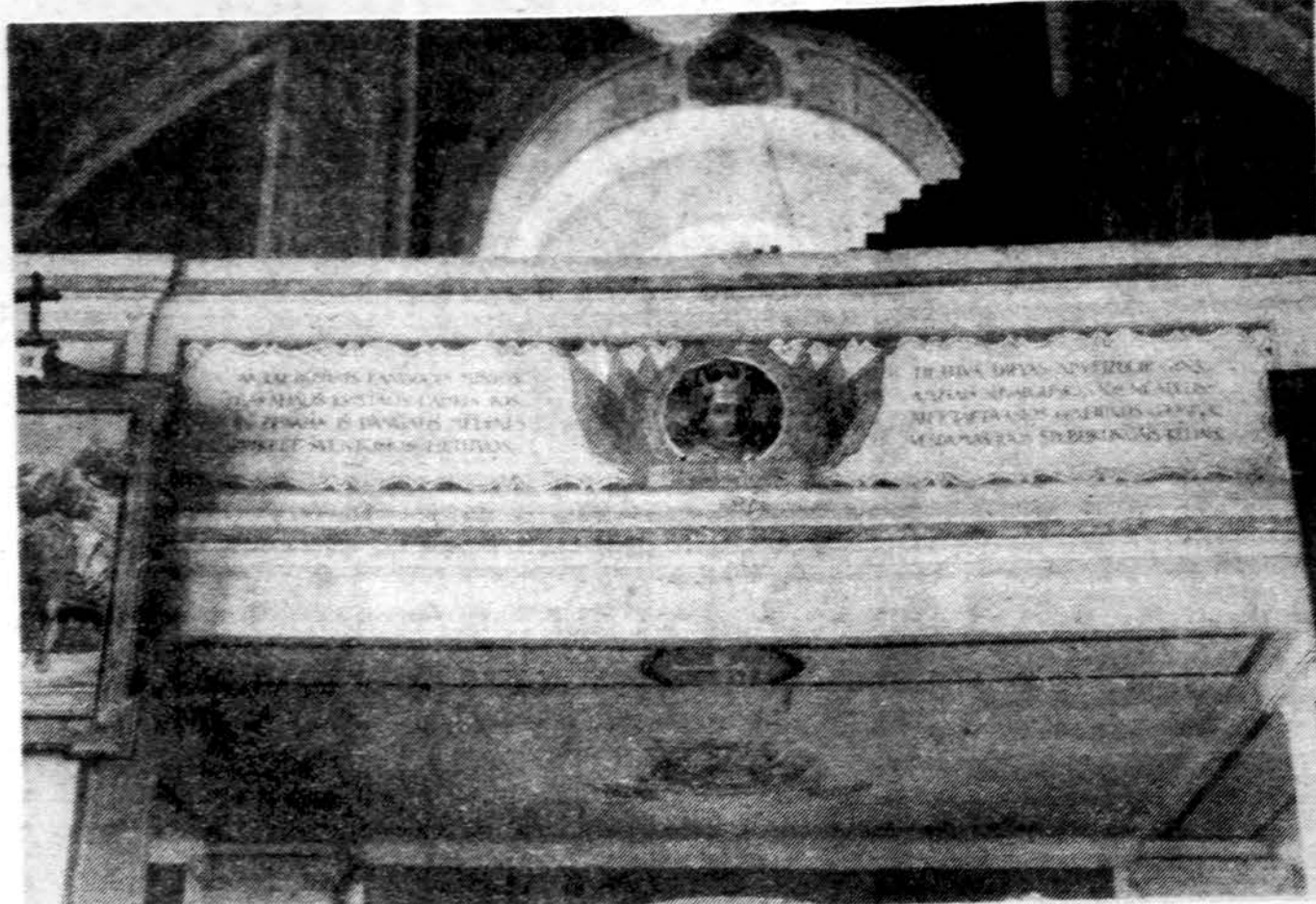
Tarp stambiųjų knygų leidimo rėmėjų „pirmą dosnumą“ vietą užėmė kun. dr. Justinas Vaišvilas, parėmęs serijos leidimo biudžetą šešias tūkstančiais dolerių. Gausūs rėmėjai, tarp kurių nėra retos tūkstantinės aukos ir kitos dosnės, nulėmė išleidimo biudžetą: įgalino išleisti karbas prabangiai. Kovojančio ir barbariško ateizmo niokojamas tėvynėje bažnyčias atstato išieivija memorialinėse knygose ir širdyse.

Kaišiadorių vyskupija turi puošnių savo istorijos žiedų ir randų. Tai ryškiai atspindėjo tai vyskupijai skirtas tomas. Vyskupijos teritorija padėta kaip ant vulkano siaurame Lietuvoje pakrašty, kaip pirmas fortas eilėje kitų kovoms dėl tautinio identiteto.

Kaišiadorių vyskupijos tomas, kaip ir visą Lietuvos bažnyčių seriją, redagavo Bronius Kvicklys, istorikas, muziejininkas iš Dievo malonės. Vyskupijos istorijos dalį parašė kun. dr. Ignas Urbonas. Redagavo Povilas Vaičekas. Talkino Danutė Bindokienė. Žemėlapi braižė Vitalius Matulaitis. Vietovardžių ir asmenų vardyną sudarė kun. dr. Anicetas Tamošaitis, SJ. Architektūros klausimais talkino dr. inž. Jurgis Gimbutas. Rinkinio korektoriai buvo Vladas Civiškas ir Vytenis Statkus. Spausdino Mykolas Morikūno spaustuve Chicagoje. Tiržas – 1200 egzempliorių.

Sudėtos viena šalia kitos serijos knygų sudaro monumentą savyje. Kaip monumentas, serija gyvena dabar ir gyvens už nubėgančio laiko ribų. Tas monumentas alsuoja sugestijomis branginti ir gerbti savo bažnyčias. Tai įrodymas, kad religinis tautos gyvenimas yra stambiausioji tautos kultūros dalis. Todėl serija yra patvarus idėjų arsenalas kovose dėl tikėjimo išpažinimo laisvės. Juk ateina šios knygų ne tikėjimo laisvės metais, bet tragišku laiku, kada tikėjimas persekiojamas, kaip tai buvo Nerono epochoje. Šiame fakte glūdi didelis serijos aktualumas. Tas kultūrinis nuoveikis reikalingas išieivijai, lygiai jis reikalingas ir tėvynei.

Paskutinis Lietuvos bažnyčių serijos tomas Kaišiadorių vyskupija išeina triumfo ženkle, nes tai pabaigtuvių vainikas, epochinį darbą baigus.

1930 m. tapyba Perlojos bažnyčioje ant skersinės sijos Vytautui Didžiajam atminti: valdovo portretas, juosiamas lietuviškų trispalvių, cilnuoti įrašai: (kairėje) „Antai būriais banguoja minios. Karaliaus Kristaus laukia jos. Jis žengia iš dangaus mėlynės/Prikelt Sventosios „Lietuvos“; (dešinėje) „Lietuvą Dievas apveizdi ir gina./Amžiais suvargusios jos neapleis./–Ateičiai dviasios galūnės gamina./Vesdamas juos stebuklingais keliais“. Jono A. Stundžos 1984 m. nuotrauka. (Iš Broniaus Kvickio „Lietuvos bažnyčių“ VI tomo.)

PEN Klubas kreipiasi į Gorbačiovą dėl Iešmanto

Praejusį metų rugpjūčio 12 dieną poetas ir žurnalistas Francis Kingas Iešmantas iš savo nutremimo vietos Komijos ATSR pasiuntė laišką Tarptautinio PEN Klubui pirmininkui. Iešmantas pranešė, jog jis netikėtai sužinojo,

kad jo poetinė kūryba, išvengusi „ikalinimo“ suėmimo metu, buvo saugumo darbuotojų konfiskuota darant krates 1986 metais. Pareiškęs negalįs tylėti ir „susitaikyti su tokiu barbarišku“, Iešmantas paprašė pasaulinės

rašytojų sąjungos pirmininko imtis žygių, kad „būtų išgelbėti ir jam grąžinti ne tikai minėtieji rankraščiai, bet ir visa jo kūryba“.

Ilgą laiką Iešmantui turėjo atrodyti, kad jo balsas pasiliks tikrai šaukiančiojo tyruose. Jo laiškui, kaip ir tūkstantiems panašių laiškų, nebuvo leista palikti „glasnost“ šalies ir pasiekti adresatą. Tačiau „geležinė uždanga“ praverė jam padėjo lietuvių savilaidinė spauda. Iešmanto laiškas buvo išspausdintas praėjusių metų *Aušros* rugsėjo numeryje, kuriam jis pavasarį pagaliau pasisekė prasiskverbti į užsienį. Laiškas buvo tuoj išverstas į anglų kalbą ir pasiųstas į Londoną.

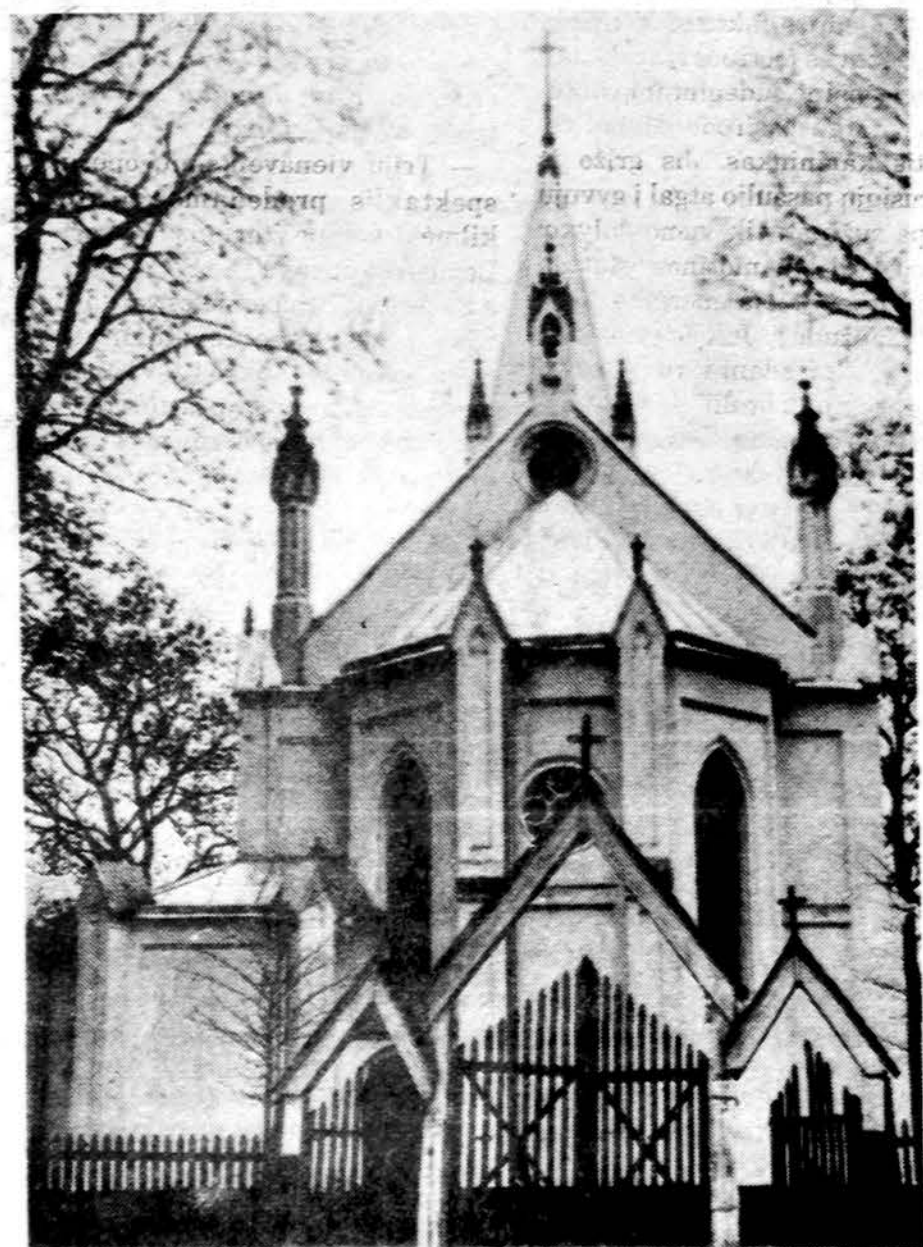
Tarptautinio PEN Klubui pirmininkas, anglų rašytojas Francis King, bematant atsiliepė į Iešmanto prašymą. Kovo 24 dieną jis pasiuntė laišką generaliniam sekretoriui Michailui Gorbačioviui, kuriame jis tarp kitko rašo: „Aš noriu išreikšti PEN Klubui narių visame pasaulyje susirūpinimą dabar nutremimo esančio poeto ir žurnalisto Gintauto Iešmanto padėtimi. Mes primygtinai prašom, kad jam būtų sugrąžinta neseniai konfiskuota jo literatūrinė kūryba. Mes taip pat tikimės, kad Iešmantui nebereikės atbūti likusį baumės laiką, nes jis jau praleido daugelį sunkių metų konclageriuose ir nutremime. Visi mūsų organizacijos nariai entuziastingai sveikintų leidimą jam grįžti į namus. Toksai leidimas sutaptų su naująja kaitos ir atvirumo dvasia jūsų šalyje“.

PEN pirmininko laiškas nemažai sveria – pasaulinė rašytojų organizacija turi 86 centrus 55 šalyse. Juose veikia 10,000 poetų, dramaturgų, redaktorių, esėjų, prozininkų ir vertėjų.

Savo laiške PEN Klubui pirmininkui Iešmantas rašo: „Aš buvau ir tebesu persekiojamas ne be aukščiausių respublikos valdovų žinios“. Gal todėl Francis Kingo laiško Gorbačioviui nuorašas buvo pasiųstas į Vilnių Lionginui Šepetui. Kultūriniais klausimais gyvai besidomintis ir apie naująją moralę dažnai pasisakantis Lietuvos komunistų partijos sekretorius iki šiol dar nepašalinęs kultūrininkų ir liaudies apie šią idėją tarptautinę komunikaciją.

Panašaus turinio laiškus Gorbačioviui ir Šepetui pasiuntė Norvegijos ir JAV PEN Klubų pirmininkai, Anton Andresen bei Susan Sontag. Taip pat šių metų balandžio 1 dieną JAV PEN centro direktorė Karen Kennerly pa-

(Nukelta i 4 psl.)

Šešuolėlių parapijos bažnyčia 1978 metais. (Iš Broniaus Kvickio „Lietuvos bažnyčių“ VI tomo.)

Per atlaidus prie Pivašiūnų bažnyčios 1981 metais. (Iš Broniaus Kvickio „Lietuvos bažnyčių“ VI tomo.)

Žaslių parapijos bažnyčia 1977 metais.

(Iš Broniaus Kvickio „Lietuvos bažnyčių“ VI tomo.)

Lietuva grumtynėse su dviem žalčiais

Pokalbis su kompozitorium Darius Lapinsku

— Šių metų Naujosios Operos kompanijos sezonas prasideda gegužės mėnesio viduryje. Koks jam yra Jūsų kūrybinis įnašas?

— Lietuva grumtynėse su dviem žalčiais.

— Dovanokite už atvirumą, bet tai skamba daugiau kaip romanas, rašytas patriotinės tematikos konkursui, negu operos pavadinimas.

— Tai nėra operos pavadinimas, bet operos tematika, kurios vardas — „Ein Theaterstueck“.

— Tematika lietuviška, pavadinimas vokiškas — kodėl?

— Siurpulingos Pirties tragedijos kontekste gvildenamas Lietuvos likimas, dviem įsibrovėliams bandant suvesti savo sąskaitas mūsų žemėje. Pirties bažnyčioje bedeganti moteris ir vaikų skausmo šauksmas tai teatro spektaklis — ein Theaterstueck naciams ir tai rusei komisariui, kuri Pirties apylinkėje nušovė vokiečių kareivį, tuo iššaukdamas nacių kerštą prieš kaimo gyventojus.

— Kas paskatino, įkvėpė parašyti šią vienaveiksmę operą?

— Mano tėvo geležies statula „Lietuva“ per metus hipnotizuojančiai mane veikė ir galų gale pasamoneje vykęs kūrybinis procesas realizavosi operos forma. Vaikystės prisiminimų glėbyje matau tėvą, kantriai, primityvių įrankių pagalba bandantį pakeisti grubų geležies gabalą į daug sakantią idėją — Lietuva grumiasi su dviem įsibrovėliais žalčiais, lietuviškas beržas pakirstas, aplinkui kaukolės. Kas laimės šią nelygią kovą ir kada, sunku pasakyti, bet mano tėvo svarbiausias tikslas, kuriant šią skulptūrą okupacijos metais, buvo parodyti visiems, kad Lietuva visais įmanomais būdais kovojė prieš abu okupantus. Tą pareigos jausmą kalbėti apie Lietuvą ir jos dabartinę dalį paliko jis man ir aš bandau tai daryti savo kūrybos rėmuose. Mes gyvename laisvame pasaulyje, todėl mums yra leista viską pasakyti. Mums nereikia, kaip menininkams okupuotoje Lietuvoje, kalbėti paslapčių pilnais simboliais, kad nebūtų sudeginti pavojingų glosnų saulės spindulių. Mes judame, krutame pasaulinio dėmesio centre — Amerikoje. Kuo mes galėsime pasiteisinti ateinančioms kartoms, kurios prabilis ir mus Lietuvos balsu: „Aš buvau pavergtas ir jūs mane vadovėte savųjų tarpe, man balsas buvo užgniauztas ir jūs skleidėte žinią apie mano kančią savųjų tarpe, jūs gavote iš manęs tiek daug kūrybinės jėgos ir grožėtės ja tik savųjų tarpe“.

— Gal galėtumėte trumpai papasakoti operos eigą.

Darius Lapinskas

Nuotrauka Vytauto Mažeikos

— Lietuviškos raudos fone publika supažindinama su Pirties tragedijos faktais. Verkiančios lietuviškos motinos statula dainuoja lopšinę sudegintam vaikui. Staiga pasirodo jaunas vokiečių karininkas. Jis grįžo iš mirusiųjų pasaulio atgal į gyvųjų sūrius, kad būtų sudeginti pirklius iš šventyklos? — skausmo perverta dainuoja mergina poeto Kazio Bradūno eilėmis parašytą ariją. Toliau arkivyskupas yra nuteisiamas ir sušaudomas, kad bendradarbiavo su nacių. Kai vienas žydas liudininkas, užuot apkaltinęs arkivyskupą, papasakoja, kad arkivyskupas išgelbėjo jį ir keletą kitų žydų karo metu, tada rusė komisariė apkaltina arkivyskupą, kad Pirties buvęs jo vyskupystės jurisdikcijoje ir už tai jis yra kaltas už bendradarbiavimą su nacių. Operos pabaiga yra konstruota

apie siurprizinį elementą, taip kad nenoriu sugadinti publikai netikėtumo pergyvenimo.

— Jūsų opera yra vienaveiksmė. Kas daugiau sudaro spektaklio programą?

— Trijų vienaveiksmių operų spektaklis pradedamas italų kilmės kompozitoriaus Robert Lombardo opera „The Sorrows of a Supersoul“ (Supersielos vargai). Šiame satyriniame kūrinyje narpliojamos tokios svarbos problemos, kaip Paprasto Žmogelio troškimas būti kuo nors nepaprastu ir Supersoul noras tapti Paprastu Žmogeliu, nes visos moterys jį palieka, sužinojusios, kad jis yra tobulas, be ydų. Jie nutaria pasikeisti rūbais ir laukti atvykstančios Supersoul simpatijos Blueflower. Ar ji atpažins Supersoul naujuose rūbuose? Spektaklis yra užbaigiamas anglų/austrų kilmės kompozitoriaus Eric Stokes opera „We're not Robots, You Know“ (Mes gi nesame robotai). Čia humoristinėje, filosofinėje plotmėje gvildenamas sugyvenimo reikšlumas tarp robotų, marionetų ir žmonių ir iš to atsirandančios problemos. Šio kompozitoriaus muzikos stilius yra žaismingas, vietomis primenantis kito austro kompozitoriaus, Johann Strauss, muziką. Kitas spektaklis yra skirtas vieno iš garsiausių ir originaliausių amerikiečių kompozitorių Charles Ives muzikai. Aš

paėmęs jo gyvenimo svarbesnius ir įdomesnius įvykius sukūriau libretą, panaudodamas jo originalią, kartais disonansinę, kartais lengvo pobūdžio muziką.

— Kur vyks operų spektakliai ir ką galėtumėte pasakyti apie spektakliuose dalyvaujančius menininkus.

— Spektakliai vyks gegužės mėnesio 14, 15, 21, 22 dienomis istorinėje Roosevelt universiteto Ganz Hall, kurios architektas Louis Sullivan yra garsus visame pasaulyje, kaip modernios architektūros pradininkas. Salė yra labai jauki, puošni ir turi gerą akustiką. Automobilius galima pastatyti pigia kaina prie pat salės esančiame garaže.

— Apie kompozitorius Eric Stokes New York Times kritikas rašė po jo operos „Horspall“ spektaklio: „Ši opera turi daugiau ką pasakyti negu daugumas šių laikų amerikiečių operų ir ji tai padarė su neišpasakytą jėga“. Apie kompozitorius Robert Lombardo Chicago Daily News kritikas komentavo: „Lombardo kalba savita muzikine kalba...“ Graikų kilmės solistė Janice Pantazelos yra dainavusi operose ir koncertuose Italijoje, Šveicarijoje, Jugoslavijoje ir vieno kritiko buvo pavadinta „viena iš Chicago garsiausių sopranų“. Baritonas Edward Raymond dainavo kaip solistas su National Symphony Washington, Buffalo Philharmonic, St. Paul Chamber Orchestra ir vieno kritiko buvo pavadintas „baritonas su imponuojančia jėga ir muzikalumu“.

— Iš lietuvių tarpo spektakliuose dalyvauja mecosopranas Laima Rastenytė, aktorai Laima Šulaitė-Day ir Viktoras Radvilas, smuikininkas Herkulis Strolia ir pianistas Manigirdas Motekaitis. Taip pat įdomūs šių metų radinys tai sopranas Connie Dykstra, kurios seneliai Mikailai gimė Lietuvoje, vėliau išėmigravę į Kanadą.

— Ką galėtumėte užbaigdamas pasakyti mums, besisielojantiems lietuviškos kūrybos puoselėjimui?

— Lietuviška kūryba Amerikoje yra labai trapi. Pažvelkime čia tik į muzikinę kūrybą. Kiek sukuriama, sakykime, rimtos, originalios, lietuviškos įkvėpmo turinčios muzikos? Jei neskaityti, kaip vokiečiai sako, „Gebrauchs-musik“ (proginės, estradinės muzikos), tai mūsų palikimas nėra per didelis. Kiek dar beliko kūrybingų metų tiems, kurie užsiiminėja tokiais dalykais kaip rimta muzikinė kūryba? Mes turime sukaupiti paskutines savo jėgas, kad tie metai būtų kupini pripildyti muzikine kūryba, kurios šaknys yra giliai įsikverbios į derlingą Lietuvos žemę, kurios, kurių joks įsibrovėlis niekuomet nepajėgs išrauti. Nors kiekvienas kūrėjas reikalingas vienuoms, kad galėtų išamontinti savo pasamoneje glūdinčias idėjas, suteikti joms konkretią formą, bet jam taip pat reikalinga publika, su kuria jis galėtų pasidalinti savo idėjomis ir praturtinti ją ir save. Tad iki pasimatymo „Ein Theaterstueck“ spektaklyje.

The New Opera Company spektakliai vyks Ganz Hall, Roosevelt University, 430 South Michigan Avenue, Chicago, Ill. „Ives of Danbury“ statomas šeštadienį, gegužės 14 d., 7:30 v.v., ir sekmadienį, gegužės 22 d., 3 v.p.p. Trijų vienaveiksmių operų (Robert Lombardo, Dariaus Lapinsko ir Eric Stokes) spektaklis bus sekmadienį, gegužės 15 d., 3 v.p.p. ir šeštadienį, gegužės 21 d., 7:30 v.v. Del bilietų ir informacijų galima skambinti 786-9157 arba rašyti: New Opera Company of Chicago, 410 South Michigan Avenue, Suite 500, Chicago, Illinois 60606.

ŠIROKO IR KARIBU VĖJAS

Nuo Karibų jūros iki Erie Atslinkęs kruvinas dažas Kontinentą paskandino Meteorologinė dervoj (Graikijoje mirė trys šimtai)

Pusnuogis slinkia vaizduote Ir bejėgis neišvaizduoj Pirstinių žiemos Ir varvėlių trimtuojančių Pavasari pašaipti vilti kad vėl atslinks Išdeginkiai vasardrūgniai laikai

Vakar dienos dienyne užrašai: Išdeginkė diena akių mėlynumo Pro atviras duris per lygumas su vėju įvirsto pietų kreolai siūbtelėjo plantacijų deguma Įkaitis gaisravo vidudienį glaudės ieškojo plyšių namuose Kodėl žmonės nestato vaivorykštės i Ašigali — Alpių pylimo? O vis dėlto kažkada buvo žiezulingas Žiemvėjis — ruduo Dabar kudloti šunys viauksi Ar tyli savo irštuose Laka su vandenžliūgėm apduje Kipšai atsikraustė iš Karibų Gaisre sukasi įkaitės pasaulio globas

IESKANT ŠALTINIO

Degumoj praeiviai gatvėse Sumišė neįpasakoją kelio i Panteoną Navonos aikštę kabo Liepsnojantis rausvas sviedinys Gyventojai pasislėpę tamsiaiduriuose Statiniuose ir plytų būstuose. Coronari gatvės tunely Saulės — šešėlio disonansuose Stambius akmenis Mina padai kaip Jeruzalė Plonyčių purvu ir prakaitu įkopusius Pralekia vietinis

Petras Melnikas

Ant lėkštės nešinas sumuštinii Ir selerio karafa Nuryji seilę — skubi nes Senamiesčio gyvenimas Tau uždengtas čerpėmis Užrakintais portalais Dulkėm apneštom užkaltom Kelių bažnyčių durų rankenom Ar nepaklydai? Aikštelėje štai fontanas Ir ieškomo antikinio giganto Portike atsisedęs leisgyvis keliautojas Viduje susidomi Skyle lubose Tobulo apvalumo Antikoj karščiuose pro Ją Turbūt bergždžiai laukdavo Vėsos ir lietaus šaltinio? Ištroškę laukia jo dabar Ir nosinėm besišluostantys čigonai — Keliautojai

TAVO KOPLYČIOJ

Taip skaudžiai Verkia moteris Prie „tavo“ altoriaus Nori ją paguosti nuraminti tu Atėjęs atsikvėpti Nuo išdeginkės aikštės Atsiminei džiaugies sugrįžęs ir iėjės I Švento Petro koplyčią kur vedei ir ar buvai laimingas? Moterie — mąstai — Nelaimėje klūpi Ir prašai malonės iš skulptūros tarp sunkių piliastų saldinių Bernini kolonų po šokoladinę lubom Pirstais nelietė jų Visagalis Jo Sūnus nestatė rūmų Žmonės guosdavo nuo netašytų uolų Kalno iš apzultintų žvejų valčių Kai staiga mažytė skarelė Artinasi prie nelaimingosios Ir švelniai ramina ją Nėra nelaimės pasauly — tik paguodos trokštantis nelaimingieji — mąstai

Chicagos Tarptautiniam teatro festivaliui prasidėjus

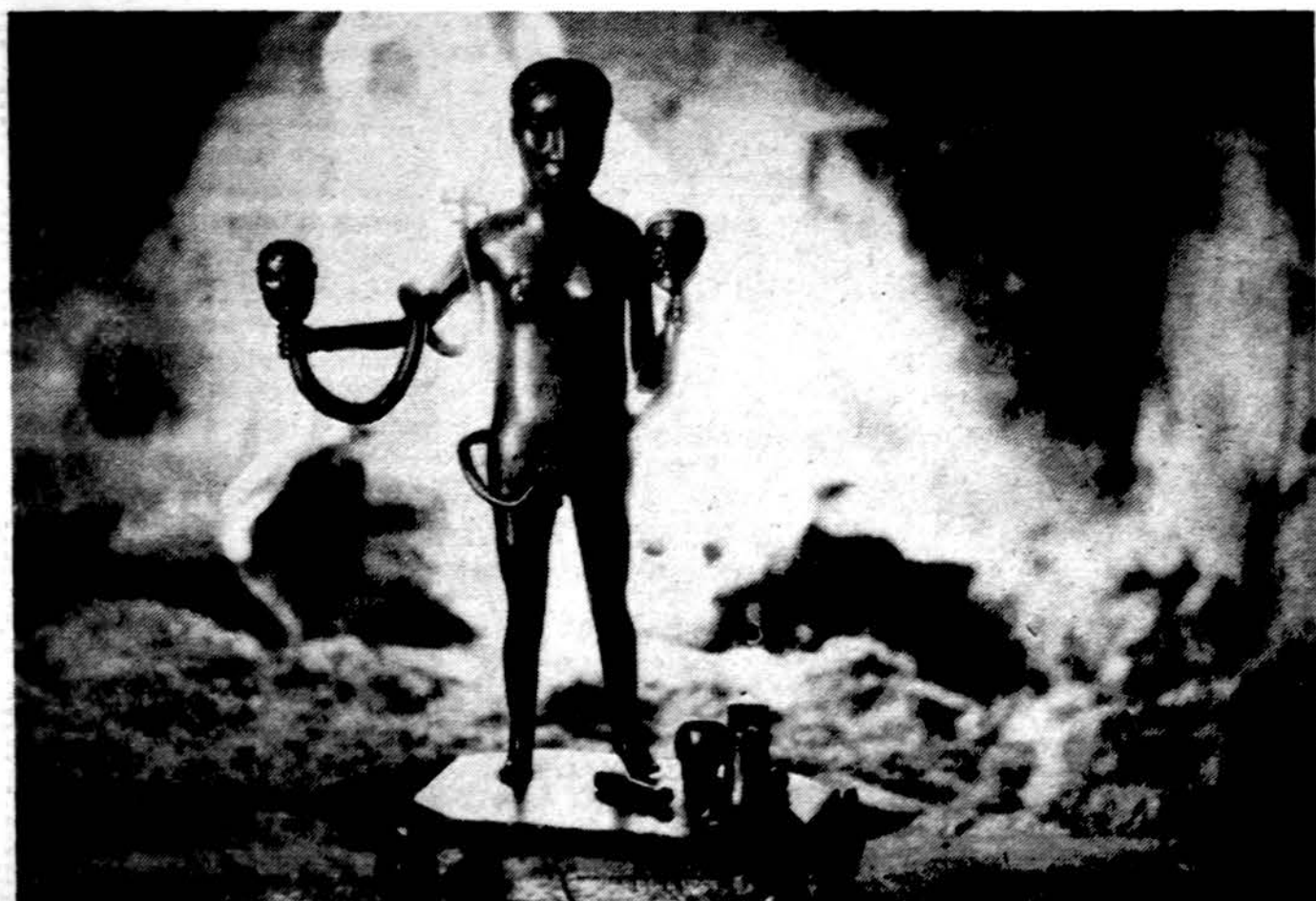
Balandžio 23 dieną Navy Pier buvo atidarytas šiemetinis Chicagos Tarptautinis teatro festivalis. Tą vakarą Comedians trupė iš Ispanijos pravedė kartu su publika psichedelinų fejerverkų lauko spektaklį, pavadintą „Velniai“, po kurio atsilankiusieji į festivalio atidarymą turėjo progą vaišintis ir šokti Navy Pier auditorijoje. Festivalyje, kuris vyks visą gegužės mėnesį, įvairiose Chicagos teatruose vaidins šios trupės: English Shakespeare Company, kuri statys visą Šekspyro istorinių dramų ciklą, vadinamą „Rožių karais“, Ispanijos Comedians, Airijos Gate Theatre Dublin, Pietų Afrikos Junction Avenue Theatre, Prancūzijos Compagnie Patrice Bigel/La Rumeur, Belgijos Car Van Hemelrijck, Kanados Pat Bone 14 ir Lietuvos Valstybinis jaunimo teatras, kuris statys „Dėdė Vanią“ — Čechovo klasikinę pjesę apie šeimyninę ir visuomeninę suirutę ir V. Korostilovo „Pirosmeni, Pirosmeni“, pagrįstą gruzinų liaudies menininko Niko Pirosmansvili gyvenimu — tai bus šio veikalo premjera Amerikoje. Iš viso čia yra pirmosios Lietuvos Valstybinio jaunimo teatro gastroles pasaulyje už sovietinio bloko kraštų ribų. (Plačiau apie šiuos spektaklius beveik išspauduoti, iš dalies deka lietuviškos visuomenės parodyto didelio jais susidomėjimo. Todėl buvo pratęstas Lietuvos Valstybinio jaunimo teatro pasirodymas per festivalį, pridėdant dar

Scena iš Lietuvos Valstybinio jaunimo teatro „Dėdės Vanios“ pastatymo.

teatrų trupės (skaitytojams pažįstamos iš Juoz. Pr. „Chicagos teatruose“ skyrėsi šiuose puslapiuose): Goodman Theatre, Court Theatre, The Chicago Theatre Company ir The Body Politic Theatre. Lietuvos Valstybinio jaunimo teatro spektakliai „Dėdė Vania“ ir „Pirosmeni, Pirosmeni“ Chicagoje vyks ketvirtąją gegužės savaitę — nuo gegužės 24 iki 29 dienos. Kaip praneša Tarptautinio teatro festivalio vadovybė, bilietai į šiuos spektaklius beveik išspauduoti, iš dalies deka lietuviškos visuomenės parodyto didelio jais susidomėjimo. Todėl buvo pratęstas Lietuvos Valstybinio jaunimo teatro pasirodymas per festivalį, pridėdant dar

keturis „Pirosmeni, Pirosmeni“ spektaklius, kurie vyks: gegužės 31 d., antradienį, 7:30 v.v. birželio 1 d., trečiadienį, 3 v.p.p. ir 7:30 v.v., ir birželio 2 d., ketvirtadienį, 7:30 v.v. Bilietai į Lietuvos Valstybinio jaunimo teatro spektaklius užsisakomi tel. 644-FEST. Visi Lietuvos Valstybinio jaunimo teatro spektakliai, numatyti festivalio programoje, vyks Royal-George Theatre, 1641 North Halsted Street, Chicagoje. Sekmadienį, gegužės 29 dieną, po savo popietinio „Pirosmeni, Pirosmeni“ spektaklio, vakare Lietuvos Valstybinio jaunimo teatro trupė žada pasirodyti su atskira programa lietuviškoje scenoje — Chicagos Jaunimo centre.

Skulptūra, buvusi akstinu kompozitoriaus Dariaus Lapinsko naujam kūrinui „Ein Theaterstueck“ ir sudaranti dalį šios operos scenovaizdžio. Nuotrauka Laimos Rastenytės

Kūrybos syvai iš tų pačių šaltinių

ALGIMANTAS KEZYS

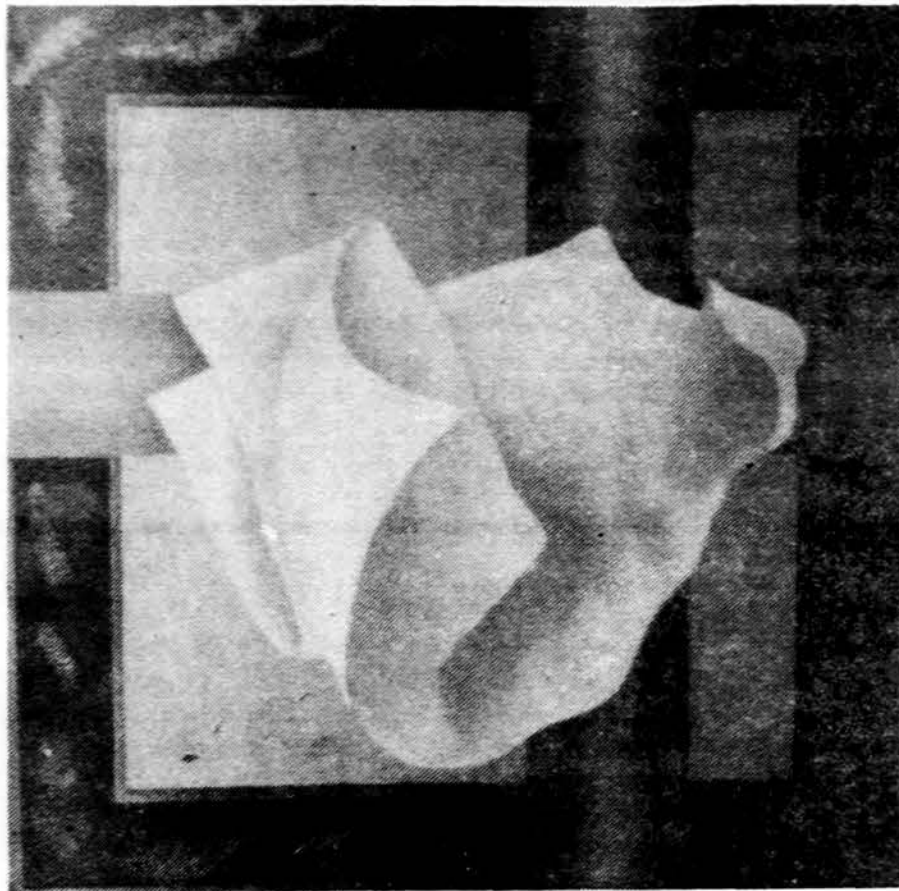
Žodis, tartas atidarant dailininkų Zitos Sodeikienės ir Ados Sutkuvienės jungtinę parodą balandžio 22 dieną Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Chicagoje.

„Gimiau vandenį, tarp trijų upių: Nemuno, Imsrės ir Mituvos“, taip tarė Zita, pradėdama kalbėti apie savo kūrybą. Per gyvenimą ji plaukė, kur vandenys ją nešė. Šie nunešė ją toli, toli nuo tų trijų upių, kurių vandenys ji buvo užgimus.

Dabartinė savo kūryboje Zita piešia erdvę, kurioje plaukioja palaidi, niekam nepriklausantys objektai. Jie skrieja, nardo be inkaro, be vairo; rodo, tik sau plazdena egzotiškos erdvės kompozicijose. Siurrealizmas? Simbolizmas? Ir dar koks! Visai simbolizmas ir nepažodizmas, o išsakantis tikrovę, kuri neria tiesiai į tuos vandenius, kuriuose ji buvo gimusi.

Anot pačios dailininkės, praejus beveik pusimčiui metų nuo jos atsiskyrimo nuo gimtųjų vandenų, iki šiai dienai ji jaučia jų ilgėsį, giliai išgyvendama jų netekimą. Tuometinio atsispyrimo nuo gimtinės žala ji nešioja širdy iki dabar. Dailininkė sako, kad tiek gyvenime, tiek kūryboje ji jaučiasi esanti svetur, lyg buvotų pakelelės viešbučiuose, ne namuose. Tai gyvenimas, lyg pakibus ore, neturintis po kojomis žemės, nė šaknų.

Turint prieš akis tokią dailininkės emocinę būklę, lengviau galima suprasti šių jos paveikslų pobūdį. Kasdienio pavadinti „makabriškų“ tendencijų vaizdai rodo niekam nepriklausančius objektus erdvėje, jų beprasmiškus maršrutus per orą, kryptant tai į vieną, tai į kitą šoną, lyg būtų pasmerkti amžinai klajoti ir niekad nenutuopti. Tačiau jie rodo pirštų ir tikrovę, ne tik biologinę, bet ir emocinę, giliai įsisaknijusią į dailininkės samonę. Zitos akriliniai paveikslai — tai vaizdai jos psichologinio ryšio, arba to ryšio trūkumo, su savo vaikyste ir su jos metu patirtais traumatiškais išgyvenimais, dar vis stipriai purtančiais ją p. čia ir jos kūrybą. Šiose abstrakčiose, siurrealistinėse kompozicijose galima įmatyti pačios autorės autoportretą, ypač jos dvasinę būseną, kai ji linguoja ir klypuoja per gyvenimo upės srautą.

Zita Sodeikienė

„Po rugiapjūtės“
Akrilis, 24" x 24"

Kaip Ados pluoštinė kūryba derinasi prie Zitos? Iš paviršiaus žiūrint — ne daug kuo. Skirtinga technika, nepanaši tematika. Bet, išsišnekęs su dailininke, paaiškėja, kad Ados darbai čia, kaip ir Zitos — iš vaikystės prisiminimų. Adai tie prisiminimai yra irgi stiprūs, prilygsta religiniam — mistiniam išgyvenimui. Tai ta mistika, patirta vaikystės pievose, krūmuose, miškuose. Adai ji tada teikė beveik panteistinį sąlytį su jos vaikystės pasaulį supusia gamta.

Iš tokių vaikystės metu patirtų išgyvenimų išaugo šioje parodoje pastatytas apkerpęs medis, apkabintas šakom lyg rankom, ir vienkilai lyg voro tinklai. Anksčiau Ados šiuos darbus buvo priskyrimas mitams, dabar ji suteikė jiems sielą ir gyvybę, greičiausiai savo pačios.

Šios palaimingos mistikos išrovė dar mažąjį artėjantį karo pabaisą. Ados atsiskyrimo nuo gimtinės traumą padidino traukimosi iš karo pavoja aplinkybės. Visa šeima bėgo per pafrontės pavojus arklį traukiamu

vežimu. Nuolatine baimė žūti tiesė jos vaikiškas rankas į tuos arklukus, kaip į vienintelę išsigelbėjimo viltį. Šie gilūs vaiko išpūdziai nešdilo iki dabar. Išnešiojusi dėkingumo jausmus slaptoje dvasios kertele daugiau kaip 40 metų, per tą laiką išau-ginusi šeimą ir išleidusi ją į pasaulį, pagaliau dailininkė atrado galimybes išsakyti savo jausmus kūryboje. Paveikslas „S.O.S.“ pluoštinės skulptūros pavidale rodo arklukų galvas, o virš jų išsigelbėjusių portretus. Gyva vaikystės vaizduotė paremtas darbas, jautrios samonės ilgai išnešiotas, ir dabar parodytas dar žėruojantis ir tikras.

Panašių jausmų paveiktas, tik išėjęs į jau subrendusio asmens sferą, yra kitas pluoštinės technikos kūrinys — „Taikos konferencija“. „Kurkime pasaulį be karo“, jis sako. Deja, dailininkės žvilgsnis į taiką bei ramybę yra pesimistiškas. Sunkiai kontroliuojama žmogaus iracionalioji pusė, emocijų pasaulis, tarytum nuolat verdamas nesutarimų upę, neduoda ramybės. Nors ir susėdė prie pasitarimų stalo, tie veidai, iš išorės disciplinuoti, nesugeba paslėpti savo abejonių, sarkazmo, užsispyrimo. Šiame darbe atmosfera sunki, slegianti, viskas skęsta niūrių spalvų jūroje. Taika, kuri dar egzistuoja, yra be galo trapi, nes po civilizacijos plonu auksu teka aistrų ir nesantaiskų upė.

Savo ir Jūsų visų vardu sveikinu Adą Sutkuvienę ir Zitą Sodeikienę šios jungtinės jų abiejų parodos proga.

Ada Sutkuvienė

„S.O.S.“, 1988
Pluoštinė skulptūra, 82" x 61"

Chicagos teatruose

Gyvenimas Trinidade

Prie Chicagos universiteto veikiančio Court teatro (5535 South Ellis Avenue) iki gegužės 22 dienos stato Mustapha Matura drama „Playboy of the West Indies“. Pavadinimas daugiau dėl reklamos, nes tame „playboy“ neduoda aprašyti tos kategorijos žmonių. Tai daugiau pavaizdavimas Trinidad salos gyventojų kasdienybės, su jų žaismingumu, bet ir su lengvabūdiškumu. Vaizduojamas jaunas žmogus, atvykstantis į žvejų kaimelį Trinidad saloje. Norėdamas padaryti išpuodį, giriasi užmušęs savo tėvą, bet jis priimamas gana palankiai. Dėl jo jau ima varžytis vietos moterys, net ir viena kito sužadėtinė. Pinaši romantika, vyksta nerūpestingas gyvenimas kaimo smukleje. Atsiranda ir tariamai nužudytas to atvykėlio tėvas. Tarp jo ir sūnaus vėl iškyla ginčas. Sūnus jį atakuoja; yra pavojus, kad nužudys. Dabar gyven-tojai tą atvykėlį sūnų ruošiasi pakarti, bet atsisgauna tėvas. Sūnus išgelbimas, o anoji sužadėtinė kartoj, kad ji mylinti.

Drama tokia be gilesnės minties, tik talentingas Trinidad kasdienybės pavaizdavimas, bet atliekamas labai gyvai ir aktorių vaidyba nuostabiai puiki. Dramos autorius Mustapha Matura pats gimęs Trinidade, už sėkmingą kūrybą laimėjęs „Evening Standard“ premiją. Jo tas premijuotas veikalas buvo

perkeltas į Karališką Londono teatrą. Jo dramos vaidinamos Oxforde, Washington, New York, o taip pat televizijoje.

Beveik visi aktoriai juodi, didelių sugebėjimų ir gausaus patyrimo. Daugelis jų dalyvavo filmuose, pvz., John Cothran, Jr., Don Franklin, Stefan Kalipha, Ernest Perry, Jr. Ivory Ocean profesorijauja dramos srityje Columbia kolegijoje, Cherene Snow baigusi Illinois universitetą, kaip ir Celeste Williams. Stefan Kalipha atvykęs iš Londono. AT & T fondai parėmęs režisierius Nicolas Kent iškviestas iš Londono, kur jis režisuoja ir BBC televizijos pastatymus. Scenos meno atžvilgiu šis pastatymas aukšto lygio. Scenovaizdis tikrai išradingas. Kiek kliudo Trinidad anglų kalba, kur yra britiškų ir vietinių priemonių tarime ir žodžiuose.

Juoz. Pr.

NAUJI LEIDINIAI

• **WORLD LITERATURE TODAY** vol. 62 no. 1 (Winter 1988). A Literary Quarterly of The University of Oklahoma. Redaguoja Ivar Ivask, 110 Monnet Hall, University of Oklahoma, Norman, Oklahoma 73019. Asmeniškoji metinė prenumerata 23 dol. dvimetinė — 40 dol.; bibliotekoms ir šiaip įstaigoms metinė — 35 dol. dvimetinė — 56 dol.; atskirom kaina — 7 dol. Kiekvienam, kas nori ką nors sužinoti apie šiuos dienos pasaulio literatūrą ir apie ją kuriančius žmones,

PEN Klubas dėl Iešmanto

(Atkelta iš 2 psl.)

siuntė Gorbacioviui ir Šepečui šią telegramą: „2100 amerikiečių rašytojų vardu raginame jus bemačius paleisti lietuvių rašytoją Gintautą Iešmantą iš nutrėmimo ir sugrąžinti jam visus jo rankraščius“.

1986 metų pavasarį tuometinis JAV PEN Klubas pirmininkas Norman Mailer pasiuntė laišką dar konclagerijje tebesančiam Gintautui Iešmantui, pa-informuodamas jį apie jo išrinkimą to klubo garbės nariu. Ir tas laiškas nepasiekė Iešmanto, bet apie amerikiečių rašytojų akciją jis sužinojo iš kitų šaltinių. Iešmantas buvo vienas iš vienuolių taip pagerbtų visame pasaulyje kalinamų rašytojų. Tada JAV PEN centras ragino savo narius rašyti laiškus TSRS generaliniam prokurorui ir Iešmanto konclagerio komendantui — paminėti Iešmanto sveikatą ir prašyti, kad jis būtų paleistas. „Aš noriu tikėti, kad Jūs, kaip ir visi kiti geros valios žmonės, atsiliepsite į šią pagalbą šauksmą“, savo laiške PEN pirm-ninkui rašė Gintautas Iešmantas. Pasaulio rašytojų organizacija jo neapvyly.

kž

Dvi teorinio galvojimo dailininkės

VYTAUTAS BAGDANAVIČIUS

Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje nuo balandžio 22 iki gegužės 14 dienos vyksta dviejų, labai teorinio nusiteikimo, dailininkų kūrinių paroda — Zitos Sodeikienės ir Ados Sutkuvienės. Jų teoriskumas yra nepaprastai ryškus. Lengva sutikti dailininkų, kurie yra išlaikę savo vaizdinę galvosenos pirmenybę ir per ją paskelbia savo idėjas. Bet retenybė yra rasti dailininkų, kurie nepaiso savo vaizdavimo filosofijos ir net eina tiesiog prieš ją. Tai mažiau galioja Sutkuvienėi, nes ji pasilieka vaizdinės pirmenybės ribose, tik vartoja

neįprastas vaizdavimo priemones, būtent įvairius siūlus savo idėjoms išreikšti. Bet priešingai, Sodeikienė, atrodo, nejaucia kito uždavimo, kaip dailininkas temas išvilkti iš vaizdinės srities ir pavaizduoti abstraktiniais įvaizdžiais.

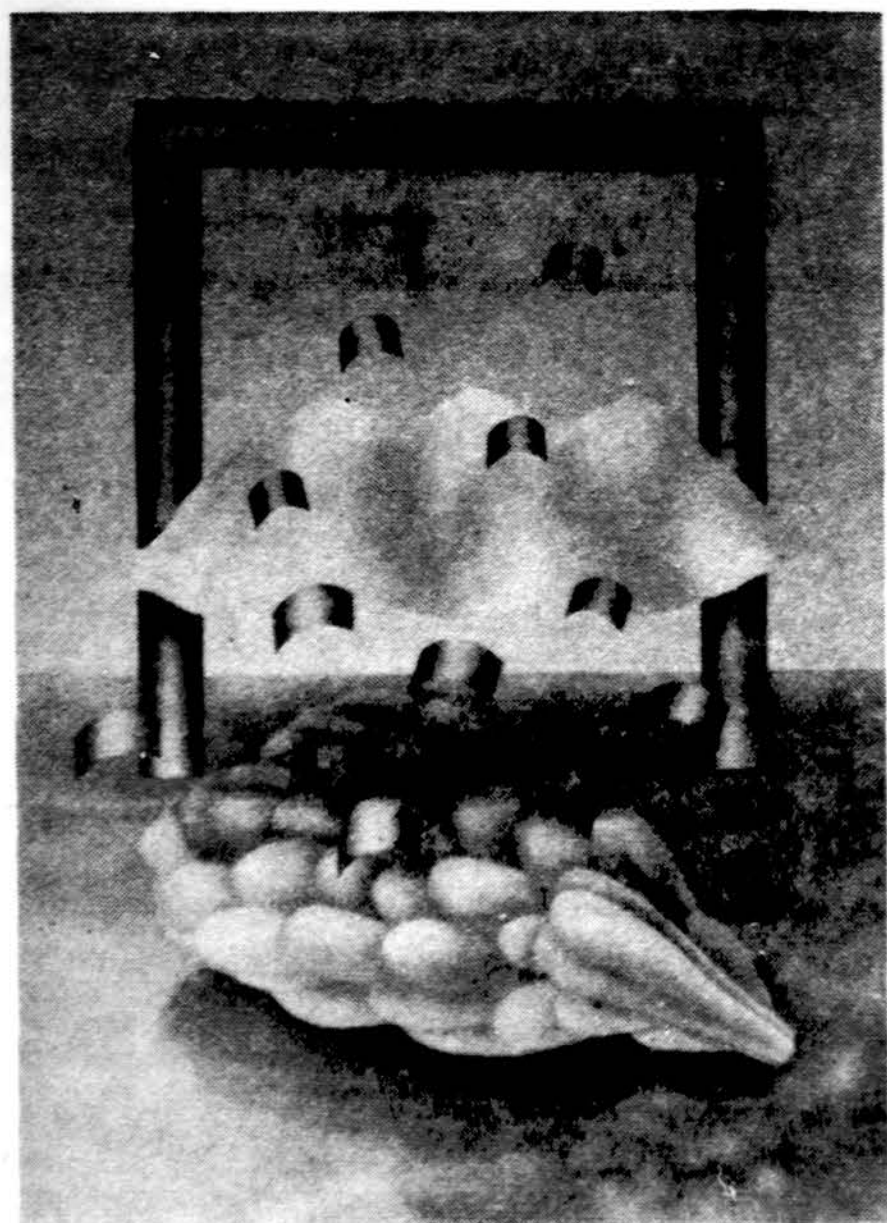
Nors šios abi dailininkės yra daugiau mąstytojos, tačiau skirtumas tarp jų yra didelis. Jeigu viena tikrovę išskaido į elementus, tai kita, priešingai, iš tokių elementų, kaip siūlai, sukuria labai iškalbingus pasakymus. Ji nevengia išgauti tokių gyvų vaizdus, su individualiais bruožais, kaip „Taikos konferencija“. Joje visa virtinė galvų mąsto, kalba arba tyli. Kitas Sutkuvienės kūrinys, pavadintas „S.O.S.“, karo baimę vaizduoja taip pat būrio iš siūlų padarytų veidų bruožais.

Visiškai priešingas yra Sodeikienės kelias. Ji iš visai neaktuariamai abstraktaus. Taip jos „Iškeliamas“ vaizduoja labai realistiškai nupieštą vyro liemenį, kuriam, vietoj galvos, visą pusę drobės užima į jį skrajojantių popierinių lapų krūva. Jeigu Sodeikienė būtų studijavusi filosofijos istoriją, būtų galima įtarti, kad ji čia nori pavaizduoti kantišką ar platoniską žmogaus pažinimo mokslo sampratą, kuria einant, žmogaus mintys yra ne iš jo paties, bet jam yra atėjusios iš dvasinio pasaulio, kaip išbaigtos idėjos ar doriniai imperatyvai.

Bet kadangi dailininkė greičiausiai nėra studijavusi filosofijos istorijos, tai kyla klausimas, ką ji iš tikrųjų tokiais žmogų skrajojančiais lakštais nori pasakyti. Galbūt ji taip nori suprasti šiuo laikų žmogų, kad jis iš savęs yra tuščias. Atrodo, kad jos kūrinys „Jie atėjo iš nežinios“ ir nori tai pasakyti. Gali kilti klausimas, ar jai šitoks žmogus yra priimtinas, ar ji jį savo kūri-

niais kritikuoja ir nori jį pakeisti labiau organiškų žmogumi. Kaip bebūtų atsakoma į šį klausimą, reikia pasakyti, kad individualaus žmogaus Sodeikienės drobėse nėra.

Kiekvieno atveju, Sodeikienė rungtis ne už ką mažesnio, kaip žmogaus, kuris yra fiziologinė ir teorinė būtybė, sampratą. Sutkuvienė tačiau eina į žmogaus sampratą priešingu keliu. Ji savo labai medžiaginėmis priemonėmis, — kas gali būti menkesnė priemonė žmogui pavaizduoti, kaip siūlas — išgauna labai aktualias ir giliai žmogiškas temas, kaip karo baimę, ar taikos konferenciją. Salia to, ji taip yra pamėgusi savo siūlus, kaip vaizdavimo priemonę, kad numezga vualį lietaus deivei ir mistiniame medyje mato vėlių veidus. Kas bebūtų, Sutkuvienės žmogus negauna nieko iš kur kitur, kaip tik iš jos siūlų, ir pasidaro tikru žmogumi. O Sodeikienės žmoguje tarp jo teorinių galių ir jos fizinio žmogaus nėra jokio organiškio sąryšio. Tai yra greičiau žmogaus problema, negu pats žmogus.

Zita Sodeikienė

„Anksti ryta“
Akrilis, 36" x 48"„Once upon a time there was a lady called Liberty“
Zita Sodeikienė

„The winds came and all the stars and stripes fell off“

„American Trilogy“ (Plunksna, rašalas, spalvoti pieštukai)